

ОБРАЗЪТ НА ИТАЛИЯ В ТВОРЧЕСТВОТО НА ШАТОБРИАН

Иванка Ненова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

THE IMAGE OF ITALY IN THE WORK OF CHATEAUBRIAND

Ivanka Nenova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

This text studies the image of Italy seen by the man, writer and diplomat Chateaubriand. This is a country which occupies a special place in his work. Whether that be in *Voyage en Italie*, travel notes oscillating – in terms of form and genre – between letters to friends and a diary recounting his stay in 1803, or in *Les Martyrs*, an epic novel, or even in his autobiographical work *Les Mémoires d'outre-tombe*.

Key words: Chateaubriand, diplomat, Italy, flow of time, transience of man, beauty of nature, human perception

Литературата е богат източник на образи, идеи и вдъхновение. Много често прочетеното ни кара да се замислим над себе си и личния ни опит, помага ни да преживеем минали ситуации и да направим нови избори.

Сред тези, които захранват този източник, писатели, поети, публицисти, откриваме една много интересна група – „семейството на писателите дипломати“ (Жиоканти 2009: 55)¹.

Дипломатите заради своята професия имат възможността да откриват нови и непознати места, хора, култури. Писателите поради своята природа имат навсякъде необходимостта да пишат, да назова-

---

¹ Преводът на всички цитати от френски на български език е мой – И.Н.

ват и изразяват своите впечатления и преживявания. А от щастливото преплитане на тези две поприща са се появили и ще се появяват романи, есета, разкази за пътешествия, а понякога и „бележки относно опита като посланик“ (пак там).

През XIX век в литературната история на Франция Шатобриан е един от двамата значими представители на това семейство, наред със Стендал.

В настоящата статия ще се опитаме да очертаем образа на Италия през погледа на Шатобриан. Свободолюбив човек и пътешественик, неколккратно пребивавал в Рим, Верона, Венеция и Неапол в качеството си на дипломат и политик. Описва красотата на тази земя в редица свои произведения.

Поради своя благороднически произход² след избухването на Френската революция и последвалия терор Шатобриан е принуден да напусне страната за няколко години. Прекарва известно време в Америка, където се изострят сетивата му за възприемане на природните феномени и преосмисля свободата. Впечатленията от този престой откриваме в първите му два кратки романа – „Атала“ (Atala, 1801) и „Ръоне“ (René, 1802). Тук е уместно да цитираме думите на С. Бодуен:

Така в Америка, когато е само на 23, заминава на 8 април 1791 г. от Сен Мало и се връща на 2 януари 1792 г. в Хавър, Шатобриан се превръща в това, което ще бъде през целия си живот: пътешественик, запленил от големите пространства, неподражаем пейзажист и човек, дълбоко свързан със спектакъла на природата. Преживяното в Америка повлиява цялото творчество на Шатобриан, много повече от това, което наричам „американската тема“ („Атала“, „Ръоне“, „Начез“, „Пътуване в Америка“). Откриваме следи от него в „Есе за революциите“, в „Геният на християнството“, а също и в „Пътуване в Италия“ и „Пътешествие от Париж до Йерусалим.

(Бодуен 2019)

След завръщането си от Америка Шатобриан се установява в Англия. По време на своето изгнание в Лондон той създава първите си значими произведения. Отпечатва „Есе за революциите“ и написва стотици страници ръкопис, от които по-късно във Франция публикува „Атала“, „Ръоне“, както и „Геният на християнството“ (Génie du christianisme, 1802).

---

² Семейството му е сред най-видните представители на аристокрацията във френската област Бретан.

Тези два периода на изгнание се оказват важни за писателя. Не само защото го вдъхновяват да твори, но са и част от процеса на израждане на личността му и неговите убеждения. Както споменава З. Неделчева-Белафанте, „идентичността се дефинира благодарение на сравнението с Другия [...] Откриването на Другия може да бъде емоция и познание [...] Понякога чрез сравнението с Другия опознаваме по-добре самия себе си“ (Неделчева-Белафанте 2017: 32).

От творчеството на Шатобриан „Геният на християнството“ е творбата с най-силен отзвук за своето време. Появява се в много точен момент от историята на Франция. През 1802 г., малко повече от десетилетие след революцията, църквата е изгубила напълно своето влияние и статут, провъзгласено е господството на религията на разума. Но „Свобода, равенство, братство“ не могат да останат единствено революционен призив. Хората имат нужда от тези ценности във всекидневието си, имат нужда от вяра и мир. Наполеон, който се нуждае от обединяването на френския народ, предприема действия за помиряване на гражданската власт с римокатолическата църква. Подписва споразумение с папата и по този начин приключва църковните реформи, предприети в хода на революцията.

Конкордатът е официално обнародван няколко дена преди отпечатването на „Геният на християнството“. По този начин книгата не само способства за реабилитирането на Шатобриан и излизането му от списъка на изгнаниците, но и става повод за неговото първо назначение като дипломат. Бонапарт го номинира за секретар към френската легация при Светия престол и през 1803 г. писателят дипломат за първи път отива в Италия.

Въздействието, което оказва върху него средиземноморската светлина, размислите, които поражда напластяваната с векове и откривана на всяка крачка история, са събрани в „Пътуване в Италия“ (Voyage en Italie, 1827), „Мъчениците“ (Les Martyrs, 1809) и „Спомени от отвъдното“ (Mémoires d'outre-tombe, 1849).

Ако приемем разделянето, което самият писател прави³ на своя жизнен път, то бихме могли да отнесем тези три произведения към един от периодите, назовани от него.

„Пътуване в Италия“ е написана през 1803 г. и макар годината на създаване да нарушава споменатата периодизация, това е книгата,

---

³ „От най-ранната си младост до 1800 г. бях войник и пътешественик; от 1800 до 1814 г., по време на консулата и империята, моят живот беше на литератор; от Реставрацията до днес моят живот е на политик“ (Шатобриан 2000: 1304).

„където сантименталното приключение заема повече място от политиката“ (Палеолог 1924). Като секретар във френската легация Шатобриан има по-малко отговорности и много свободно време, което му дава възможност за дълги разходки в покрайнините на Рим, пътешествия на юг, безброй посещения на Ватикана, Колизеума и другите забележителности в този „огромен музей“⁴. Тя е смесица от писма до приятели и дневник. Формата на писане предразполага към фрагментарност, спонтанност на емоциите, впечатленията и по-субективно отразяване на случващите се събития. „За да предава факти и впечатления, които следват едно след друго, Шатобриан структурира своите изречения бързо и спонтанно. Непосредственият тон подчертава естествеността на неговия изказ“ (пак там). Това е книгата, в която в най-голяма степен откриваме човека Шатобриан.

Романът „Мъчениците“ е отпечатан през 1809 г., но идеята за него се появява още през 1803 година. За създаването му писателят използва не само личните впечатления, събрани в Италия, но предприема и пътуване към светите земи. Извършва задълбочени проучвания, които по неговите думи са толкова значителни, че само те биха стигнали за две отделни книги. Така Италия, която се явява красива рамка на събитията в четвъртата и петата част, наред с другите земи е представена чрез „правдоподобни портрети, а не отвлечени и амбициозни описания“ (Шатобриан 2010: 20). Тук виждаме Италия през очите на писателя Шатобриан.

А как я възприема дипломатът, откриваме в „Спомени от отсъдението“. Както подсказва самото заглавие, книгата е автобиографична. На нейните страници Шатобриан събира целия си живот. Тук откриваме неговата позиция по отношение на събитията във Франция и света, оценки, които дава на свои съвременници, лична кореспонденция, а също и дипломатическа, доколкото това не влиза в конфликт със задълженията му. Отразява също конгреса във Верона (1822); избора на нов папа през 1829 г., когато той е посланик в Рим; престоя му във Венеция (1833) в очакване да се срещне с херцогиня Дьо Бери, майка на престолонаследника.

И макар италианската природа да не е престанала да вълнува романтика, тук вниманието му осветява много повече политическите избори, които той прави от името на Франция, както и неговата загриженост да възстанови нейната позиция в Европа. Усърдната му ра-

---

⁴ „...Рим е само огромен музей; Помпей е жива античност“ (Шатобриан 2016: 74).

бота като посланик го прави част от семейството на писателите дипломати, които чрез своите действия се стремят „да използват всички средства, с които разполагат, за да променят съдбата на държавата!“ (Жиоканти 2009: 70).

Италия неслучайно заема толкова страници в творчеството на Шатобриан. Нейната природа е неизчерпаем източник на вдъхновение и емоции. Той сам отбелязва още в „Пътуване в Италия“, че: „Мястото е подходящо за размишление и съзерцание: връщам се обратно към моето минало, усещам тежестта на настоящето и се опитвам да разгада моята бъдеще“ (Шатобриан 2016: 19). Нишката на времето, което не спира своя ход, прерязвана от „смъртта, тази ужасна смърт, която спира всичко, която докосва вас и другите“ (Шатобриан 2016: 19), са две важни теми за писателя романтик. Ето защо няма място, неподходящо за размисъл върху тях от родината на Хораций, поета, възкликнал „Carpe diem“, от „Вечния град“, който помни всички свои епохи без прекъсване.

Сега, в центъра на Стария свят, Рим и неговите околности му се разкриват като свещена чаша, напълнена от времето и смъртта, където са се насложили в последователни слоеве векове на преврати, красота, величие и страдание...

(Фумароли 2003: 381)

На италианска земя „благородната муза на Времето“ (пак там) ненатрапчиво напомня, че утрешният ден не е обещан никому. Велики империи или обикновени хора – всичко е подвластно на смъртта, всичко е преходно. Историята, която човек открива, докато се разхожда по улиците на Рим, „вписана в разнообразните конструкции, архитектурата и възраст на тези стени“ (Шатобриан 2000: 897), прави осезаем потока на времето. В този музей на открито човек може без много усилия да го проследи векове назад. Шатобриан го открива навсякъде, а неговите ерудираност и чувствителност засилват ефекта, пораждат размисли и емоции.

В своите мемоари писателят споделя, че е използвал всяка възможност за разходка в покрайнините на Рим и е прекарвал часове, седнал на стъпало на Колизеума или сред останките на разрушена вила. Като резултат днес ние се наслаждаваме на неговите „поеми в проза [...], от които никога все още не се е решил да състави антология“ (Фумароли 2003: 208), в чиито редове Шатобриан разкрива своите прозрения за преходността на човека, потока на времето, красотата на природата.

Човешката преходност – този толкова обикновен факт, който настояваме да остане невидим през целия ни живот. Издигаме арени, катедрали, пишем мемоари или дълбаем името си в мрамора на паднала статуя, но напразни са нашите опити да оставим следа. Времето ще стори своето. Ще се отронят няколко капки от спрелия току-що дъжд и името ни ще изчезне:

Много пътешественици, минали преди мен, са изписали имената си върху мрамора на вила „Адриана“; надявали са се да продължат своето съществуване, като оставят спомен за своето пребиваване на известни места; излъгали са се. Докато се опитвах да прочета едно от тези имена, наскоро изписано и което сякаш познавах, една птица отлетя от клончето бръшлян и събори няколко капки от преминалия дъжд; името изчезна.

(Шатобриан 2016: 31)

Красотата на заобикалящия ни свят, която често не забелязваме, е способна да спре потока на времето. Форми, цветове, светлина се събират и разпадат в калейдоскоп, създават моменти, в които човек сякаш може да докосне вечността:

Всяка сутрин, щом започнеш да се появява зората, отивах под един портик, който се простираше край морето. Слънцето се издигаше пред мен над Везувий, с най-нежната си светлина осветяваше планинската верига на Салерно, лазурносиньото море, обсипано с белите платна на рибарите [...] В екстаз пред тази картина, аз се облягах на една колона и без мисъл, без желаня, без проекти, оставах цели часове да дишам прекрасния въздух. Очарованието беше толкова силно, че ми се струваше, че този божествен въздух преобразува собствената ми субстанция и аз с неизразимо наслаждение се издигам към небето като чист дух.

(Шатобриан 2010: 91)

Шатобриан притежава сетивата да улавя тази красота, а също и умението да я запечатва в думи. Текстове му са осеяни с фрагменти, които изграждат жив образ. Докато чете, неговият читател може с лекота да се потопи в абсолютната тишина на дъното на кратера на Везувий: „...когато задържа дъха си, чувам само шума на кръвта в слепочията си и ударите на сърцето си“ (Шатобриан 2016: 56). Да проследи нишката на епохите в Рим: „...никой друг град не представлява подобна смесица от архитектура и останки, от Пантеона на Агрипа до стените на Белизар, от паметниците, донесени от Александрия, до купола, издигнат от Микеланджело“ (Шатобриан 2016: 114). И да осъзнае, че макар имената ни да потъват в забрава, отпечатъкът от нашето съществу-

ване е много по-траен от краткия ни живот. Чрез стореното от нас ние се вливаме в потока на историята и ставаме част от хода на времето.

Така се появяват паметници, които се превръщат в руини, а те на свой ред биват използвани в нови паметници. А Рим олицетворява неразрывността на минало, настояще и бъдеще:

В една прекрасна вечер на миналия юли бях отишъл в Колизеума и седях на стъпалото на един от олтарите, посветени на страстите Христови. Залязващото слънце изпълваше със златна светлина всички тези галерии, в които някога е течал потокът на хората; [...] Но веднага щом слънцето изчезна от хоризонта, камбаната от купола на „Свети Петър“ отекна под портиците на Колизеума. Тази връзка между двата най-големи паметника на Рим, езическия и християнския, изградена от религиозните звуци, предизвика у мен силна емоция: представих си, че модерната сграда ще се срути като античната, помислих си, че паметниците идват един след друг като хората, които са ги издигнали.

(Шатобриан 2016: 115 – 116)

Тази връзка между това, което е отминало, и това, което неразрывно го следва, може да бъде източник не само на меланхолия, но и на надежда. Макар и смъртен, човек не е обречен единствено на забравя. Ако съществуването на хората преди нас не ни учеше на важни неща, то нямаше да помним събития отпреди две хилядолетия.

В заключение на изложеното по-горе можем да кажем, че Италия очарова Шатобриан още при първото му пристигане в Рим. Нейната светлина, хълмове и равнини, богатата ѝ история вдъхновяват съзерцателната му природа. Съвсем естествено тя заема своето място в неговото творчество. Описва я в писмата си до приятели, посветени на първото му пътуване по тези земи. Откриваме я в романа му „Мъчениците“, както и в подробните му бележки на дипломат.

Както отбелязахме обаче, образът на Италия не е самоцел за Шатобриан. Писателят не влага в него конкретност, подробни историографски факти. Изгражда го чрез своите светоусещания и размисли. По този начин всеки път, когато се потопим в редовете, посветени на Италия, тя изниква неусетно. Читателят с лекота бива увлечен в самотните разходки на писателя, а на моменти сякаш и самият той, редом с автора, сяда на ръба на кратера на Везувий, съзерцава обления в слънчева светлина Неаполитански залив, потъва в тишината...

Образът, който създава Шатобриан, носи наслада, поражда размисли, а понякога и желание да последваме стъпките на този романтик в търсене на местата, за които разказва.

ЛИТЕРАТУРА

- Бодуен 2019:** Baudoin, S. Chateaubriand en Amérique: christianiser les grandes espaces? // *Babel [En ligne]*, 39/2019, 115 – 144. <<https://journals.openedition.org/babel/6888>> (15.12.2022).
- Жиоканти 2009:** Giocanti, S. *Une histoire politique de la littérature*. Paris: Flammarion, 2009.
- Неделчева-Белафанте 2017:** Nedeltcheva-Bellafante, Z. *La voix narrative à la recherche de son identité: NINA BOURAOUI et MARIE REDONET*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2017.
- Палеолог 1924:** Paléologue, M. Romantisme et diplomatie: III: CHATEAUBRIAND. // *Revue Des Deux Mondes (1829 – 1971)*, vol. 21, no. 1, 1924, 55 – 82. <<http://www.jstor.org/stable/44844489>> (12.09.2021).
- Фумароли 2003:** Fumaroli, M. *Chateaubriand. Poésie et Terreur*. Paris: Fallois, 2003.
- Шатобриан 2010:** Chateaubriand, R. Les Martyrs. // archive.org, 2010. <https://ia902704.us.archive.org/28/items/lesmartyrssuivis00chat/lesmartyrssuivis00chat_bw.pdf> (4.09.2021).
- Шатобриан 2000:** Chateaubriand, R. Mémoires d'outre-tombe. // *eBooksFrance*, 2000. <https://www.ebooksgratuits.com/ebooksfrance/chateaubriand_memoires_outre-tombe.pdf> (14.07.2021).
- Шатобриан 2016:** Chateaubriand, R. Voyage en Italie. // *ebooks-bnr.com*, 2016. <https://ebooksbnr.com/ebooks/pdf4/chateaubriand_voyage_en_italie.pdf> (12.08.2021).